

BUREBISTA ȘI RĂZBOIUL CIVIL DE LA ROMA (49-45 A. CHR.) CONSIDERAȚII ASUPRA RELAȚIILOR POLITICE CU CNAEUS POMPEIUS

Radu OTA*

Una dintre problemele foarte interesante ale domniei lui Burebista este legată de relațiile politico-diplomatice avute cu Republica romană. Acest aspect al domniei ne-a trezit interesul pentru că evenimentele respective au fost interpretate destul de unitar, mai ales de istoriografia de dinainte de 1989, cu mici excepții. Numeroși istorici care s-au ocupat de această perioadă au încercat să supradimensioneze personalitatea regelui în context european.

De-a lungul timpului s-a încercat discutarea unor aspecte privind originea regelui, modul în care a realizat cuceririle, tipul de stat creat (dacă putem vorbi despre un stat în adevăratul sens al cuvântului), capitala sau centrul de reședință al regelui, durata domniei, existența unor instituții și, nu în ultimul rând, întinderea regatului său pe care unii l-au numit „imperiu”¹. Am constatat că nu s-a ajuns la un consens în ceea ce privește toate aceste probleme ridicate de domnia lui Burebista. Am ales să reanalizăm tratativele regelui get din poziții ușor diferite față de ceea ce s-a scris până acum, în scopul de a încerca un nou tip de abordare a istoriei politice a dinastilor daci. De asemenea, vom expune și analiza toate teoriile emise de-a lungul timpului cu privire la acest subiect pentru a ne face o imagine cât mai clară asupra acestor evenimente văzute prin ochii specialiștilor.

Pentru început vom prezenta și analiza pe scurt realitățile politice petrecute între anii 89-50 a. Chr. legate de politicile expansioniste ale Romei, dar și ale lui Burebista, iar apoi vom trece la subiectul care ne interesează.

Între anii 89-63 a. Chr. se desfășoară războaiele mitridatice. Mithridates VI Eupator, regele Pontului, provenind dintr-o veche familie iraniană, a reprezentat o mare primejdie, probabil cea mai mare de la

* Muzeul Național al Unirii Alba Iulia; e-mail: eractum@yahoo.com.

¹ Cităm aici doar câteva lucrări de referință care tratează printre altele și perioada domniei lui Burebista: Condurachi 1953; Vulpe 1968; Petre 1971; Daicoviciu 1972; Rădulescu 1977; Crișan 1977; Gramatopol 1982; Pârvan 1982; Gostar, Lica 1984, Vulpe, Zahariade 1987; Lica 1999a; Jordanov 2009.

Hannibal². Acesta a transformat Pontul Euxin într-un lac mitridatic dorind să adune în jurul său pe toți dușmanii Romei. În cele din urmă a fost învins pe rând de generalii Sulla, Lucullus și Pompeius. În Gallia, Caesar a dus lungul război de cucerire între anii 58-51 a. Chr. În jurul anului 60 a. Chr., Burebista, regele Daciei, întreprinde primele campanii fulgerătoare de expansiune zdrobind armatele boiilor, tauriscilor și ale altor seminții celtice din Câmpia Panonică. Elocvente sunt pasajele scrise de Strabon în *Geographia*:

„[...] a pustiit pe celții care erau amestecați cu tracii și ilirii și a nimicit pe de-a întregul pe boiții aflați sub conducerea lui Critasiros și pe taurisci” (Strabon, *Geographia*, VII, 3, 11)³.

Ulterior boiții au fost alungați înspre vest, în Gallia, unde au fost înfrânți de armatele lui Caesar.

Revenind la zona care ne interesează, semnalăm că în anii 73-72 a.Chr. M. T. Varro Lucullus, învingătorul tracilor din Balcani și Moesia, supune coloniile vest-pontice aflate în raporturi de alianță cu Mithridates⁴. Această acțiune se desfășura în timpul celui de-al treilea război mithridatic, concomitent acționând și fratele său, generalul Licinius Lucullus, care atacă țărmul oriental al Pontului Euxin și Armenia. M. T. Varro Lucullus impune cetățitorilor grecești o alianță cu Roma, statul roman exercitând deja controlul asupra acestora⁵. Grăitor este tratatul de alianță și asistență mutuală dintre Roma și Callatis păstrat pe o inscripție fragmentară în piatră redactată în limba greacă⁶. Este pentru prima oară când Roma își manifestă interesul pentru țărmul vestic al Pontului Euxin. Astfel, aceste colonii grecești ies de sub sfera de influență a lui Mithridates și intră sub influența politică romană.

În anul 61 a. Chr. are loc, însă, o revoltă a coloniilor grecești împotriva Romei, cauzată de abuzurile proconsulului Macedoniei, Caius Antonius Hybrida, care a intrat cu armata în Dobrogea încercând să o ocupe definitiv. Coloniile grecești pactizează cu sciții și bastarnii care zdrobesc armata romană undeva lângă Histria⁷. Al. Suceveanu se întreabă dacă acest eveniment tragic pentru Hybrida, potențial adversar al lui Pompeius, face parte sau nu dintr-un șir de acțiuni pus la cale de partizanii lui, triumvirului care, în același an, îi serbează generalului triumful din Asia⁸.

² Brătianu 1999, p. 134.

³ Izvoare 1964, p. 239.

⁴ Pippidi, Berciu 1965, p. 276-277.

⁵ Suceveanu 2000-2001, p. 328.

⁶ Pippidi, Berciu 1965, p. 279.

⁷ *Ibidem*, p. 282.

⁸ Suceveanu 2000-2001, p. 330.

De asemenea, același autor este de părere că se crease un vid de putere în zona vest-pontică după dispariția lui Mithridates, acesta urmând a fi înlocuit de regatul lui Burebista, regele primind probabil titlul de *socius et amicus populi Romani* tocmai de la Pompeius înainte de anul 48, sau chiar din 61 a. Chr., devenind astfel rege clientelar al Romei⁹. V. Pârvan își pune problema dacă geții din zonă, protectorii tradiționali ai coloniilor în secolele trecute, ar fi participat la luptă¹⁰.

O parte a istoricilor care s-au ocupat de istoria veche au afirmat că lungul război din Gallia purtat de Caesar și apoi războiul civil dintre el și Pompeius au facilitat cucerirea de către Burebista a litoralului vestic al Mării Negre¹¹.

În Dacia exista o monarhie puternică, cu o armată numeroasă care și-a demonstrat abilitatea și mobilitatea în luptele din Pannonia și în fulgerătoarele incursiuni de pradă de la hotarele Republicii, încât „trecând plin de îndrăzneală Dunărea și jefuind Thracia până în Macedonia și Illyria” (Strabon, *Geographia*, VII, 3, 11)¹², regele ajunsese un dușman incomod pentru romani.

Într-o lucrare destul de recentă, A. Rustoiu explică din punct de vedere istoric descoperirile arheologice care atestă existența unei aristocrații războinice ale cărei preocupări erau jaful și războiul, dovadă fiind tocmai amintitele incursiuni ale lui Burebista¹³. Este vorba despre un grup masiv de războinici dovedit prin mormintele de tip Padea-Panaghiurski Kolonii, care își face apariția la sud de Dunăre undeva la sfârșitul sec. III - începutul veacului următor, migrând în Oltenia, o parte a Munteniei și sudul Moldovei, trecând apoi în sud-vestul Transilvaniei pentru a controla zăcămintele de sare și comerțul cu aceasta înspre Pannonia sau alte zone învecinate¹⁴. Cert este că această aristocrație războinică elimină dominația celtică în Transilvania în sec. II a. Chr., iar Burebista se pare că s-a ridicat din rândurile acesteia¹⁵.

Probabil că nu era indicat pentru statul roman să atace mai întâi Dacia, care era în proces de unificare, condusă de un monarh care își sporea puterile și își consolida stăpânirea într-un timp tot mai scurt. Pentru a întări această ultimă idee, chiar H. Daicoviciu era de părere că romanii nu îndrăzneau în acel moment să atace frontal Dacia, încercând să o învăluie

⁹ *Ibidem*, p. 331.

¹⁰ Pârvan 1982, p. 50.

¹¹ Daicoviciu 1972, p. 73; Crișan 1977, p. 250.

¹² Izvoare 1964, p. 237-239.

¹³ Rustoiu 2002, p. 132-133.

¹⁴ *Ibidem*, p. 33-40, 132-133.

¹⁵ *Ibidem*, p. 33.

prin Dobrogea¹⁶. Mai mult, romanii au dovedit slăbiciune prin faptul că nu au reușit să reocupe Dobrogea în 61 a. Chr.

Pompeius era comandantul care a pus capăt definitiv puterii lui Mithridates în războiul din 66-63 a. Chr., transformând regatul Pontului în provincie romană. Tot el a intervenit în curățirea Pontului Euxin de pirai¹⁷. De asemenea a reușit să-i alunge pe ultimii seleucizi întemeind provincia Syria, apoi a organizat Pontul occidental și Cilicia în provincii romane¹⁸. Celelalte mari realizări s-au rezumat la acordarea statutului de regat clientelar următoarelor regate: Armenia, Cappadocia, Commagene, Bospor, Galatia, Osroene și Iudeea. Regatul Bosporului, condus pe Pharnaces, fiul lui Mithridates, era acum clientelar Romei¹⁹.

Desigur că după aceste acțiuni Pompeius avea de gând în mod normal și logic să nu neglijeze bogatele colonii vest-pontice, scopul său și al Republicii pentru această zonă fiind anexarea vechilor teritorii și orașe aliate cu Mithridates.

Tratativele dintre Burebista, prin trimisul său Acornion - negustor grec din Dionysopolis -, și Cnaeus Pompeius au avut loc în ajunul luptei decisive de la Pharsalos. Sediul de campanie al lui Pompeius se afla, cel mai probabil, undeva în nordul Macedoniei romane, lucru dovedit de toponimul *Praesidium Pompei*²⁰. Mai mulți istorici (Em. Condurachi²¹, R. Vulpe²², A. Petre²³, H. Daicoviciu²⁴, I. H. Crișan²⁵, M. Zahariade²⁶, V. Lica²⁷, M. Bărbulescu²⁸, I. Glodariu²⁹ și K. Jordanov³⁰) arată că Pompeius recunoștea în schimbul ajutorului dacic posesiunile lui Burebista din dreapta Dunării, inclusiv stăpânirea asupra coloniilor grecești vest-pontice.

Unii specialiști cred că Burebista l-ar fi sprijinit pe Pompeius, pentru că renumitul general a făcut carieră și și-a găsit gloria în Orient, sprijinit de

¹⁶ Daicoviciu 1972, p. 71.

¹⁷ Brătianu 1999, p. 136.

¹⁸ Matei 1980, p. 241.

¹⁹ *Ibidem*, p. 241.

²⁰ Timoc 2007, p. 271.

²¹ Condurachi 1953, p. 519.

²² Vulpe 1968, p. 41; Vulpe 1976, p. 48.

²³ Petre 1971, p. 103.

²⁴ Daicoviciu 1972, p. 74.

²⁵ Crișan 1977, p. 263.

²⁶ Vulpe, Zahariade 1987, p. 129.

²⁷ Lica 1999a, p. 82-83.

²⁸ Bărbulescu *et alii* 2002, p. 37.

²⁹ Glodariu 2003, p. 84.

³⁰ Jordanov 2009, p. 279-280.

armatele din Asia Minor³¹. La aceasta s-ar mai adăuga și tradiția, într-o mai mică măsură, care atestă legătura dintre Orientul elenistic și daci, dezvoltarea acestora din urmă fiind legată de influențele din ultimele secole ale Orientului³². În completare, R. Vulpe conchide că Burebista a contribuit la adâncirea dezbinării romane și a fost de partea celui care se sprijinea pe Orientul elenistic împotriva celui care reprezenta Occidentul, baza autentică a puterii romane, la fel procedând și urmașii săi care i-au sprijinit pe Brutus iar apoi pe Marcus Antonius³³. Mai mult, magistrul Pârvan afirma că geții au fost întotdeauna de partea celor care au susținut autonomiile locale orientale: Pompeius și Antonius, dușmani ai unor „imperialiști deznaționalizatori” precum Caesar și Octavianus³⁴.

N. Gostar și V. Lica erau de părere că prin alianța cu Pompeius, regatul dac se impunea ca cea mai importantă putere politică din afara fruntăriilor romane europene³⁵. Academicianul C. Daicoviciu remarca faptul că Burebista a susținut partea mai slabă angrenată în război, reprezentată de Senat și Pompeius³⁶. H. Daicoviciu a admis în schimb că unul din principalele motive ale susținerii partidei pompeiene a fost forța net superioară a armatelor acesteia în comparație cu cea a lui Caesar³⁷.

V. Lica încerca să ne explice motivele care l-au făcut să creadă că Pompeius i-ar fi recunoscut posesiunile din Balcani ale regelui get, făcând comparație cu Orodes, regele part, care la rândul său a avut tratative cu Pompeius în vederea sprijinirii acestuia din urmă³⁸. În timpul negocierilor Orodes ar fi cerut în schimbul ajutorului militar provincia Syria, una din cele mai bogate provincii ale Imperiului, doleanță care n-a fost acceptată de Pompeius³⁹. Autorul este de părere că Pompeius nu i-a acceptat oferta, considerând exagerate pretențiile teritoriale ale acestuia, mai ales că acest Orodes era considerat un pericol, mai bine spus dușman al poporului roman (*hostis populi Romani*); în schimb Burebista, nu i-ar fi cerut decât teritorii care nu au apucat să fie transformate în provincie romană, chiar dacă acestea făcuseră parte la un moment dat din sfera de influență a Romei⁴⁰.

³¹ Vulpe 1968, p. 41; Daicoviciu 1972, p. 74.

³² Daicoviciu 1968, p. 108; Daicoviciu 1972, p. 74.

³³ Vulpe 1968, p. 41; Vulpe 1976, p. 48.

³⁴ Pârvan 1982, p. 48.

³⁵ Gostar, Lica 1984, p. 25.

³⁶ Daicoviciu *et alii* 1960, p. 287; Daicoviciu 1969, p. 40.

³⁷ Daicoviciu 1968, p. 108.

³⁸ Lica 1999a, p. 82-83.

³⁹ *Ibidem*, p. 82-83.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 83.

Această idee ar putea fi combătută tocmai de faptele nu tocmai pașnice ale dinastului get îndreptate împotriva provinciilor de graniță ale romanilor. Credem că Burebista putea fi considerat un *hostis* deoarece a atacat de câteva ori provinciile romane, aspect confirmat de Strabon⁴¹, dar și de descoperirile arheologice care arată o înlocuire a monedelor dacice de tip greco-macedonean cu denarul roman într-o proporție foarte mare, care a fost procurat prin jaf tocmai în acea perioadă de mari tulburări de la mijlocul secolului I a. Chr.⁴². Așadar, este puțin probabil ca regele get să fi avut un altfel de statut ca al lui Orodes, așa cum încearcă V. Lica să ne demonstreze.

Din analiza celor descrise până acum putem admite că exista o anumită tradiție concretizată în relațiile cultural-economice dintre lumea elenistică și civilizația geților, în schimb o eventuală mentalitate politică a dinaștilor geți născută din aceste legături e greu de acceptat. Regii daci întotdeauna s-au aliat cu acel comandant care dispunea de forțe armate impresionante. Pompeius dispunea înaintea luptei de la Pharsalos din 9 august 48 a. Chr. de aproximativ de două ori mai mulți soldați față de Caesar⁴³. Antonius a avut la Actium o flotă dublă față de Octavianus⁴⁴. Nu se cunosc cifrele exacte ale armatelor care s-au confruntat în bătălia decisivă de la Pharsalos, dar știm că Caesar dispunea de aproximativ 22000 de pedestrași și cam o treime din cavaleria lui Pompeius, în timp ce adversarul a avut la dispoziție între 35000-47000 de pedestrași și în jur de 7000 de cavaleri⁴⁵, ceea ce ne dovedește că prin numărul forțelor combatante, cele ale partidei pompeiene erau impresionante și net superioare armatei lui Caesar.

Pentru analizarea acestui subiect am considerat că este importantă și o discuție cu privire la relațiile lui Burebista cu coloniile grecești vest-pontice, deoarece interesul regelui pentru controlul acestora a fost evident și cu siguranță în tratativele cu Pompeius au constituit subiect de negociere.

A. Rădulescu susținea participarea geților lui Burebista alături de bastarni în campania împotriva lui Hybrida și înglobarea cetăților grecești vest-pontice în regatul său ca urmare a unei acțiuni politice bine concertate de contracarare a expansiunii romane în această zonă a Balcanilor⁴⁶. Într-un studiu politizat apărut în 1980 cu ocazia aniversării a 2050 de ani de la

⁴¹ Izvoare 1964, p. 237-239.

⁴² Babeș 1974, p. 231.

⁴³ ECR 1982, p. 580.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 19.

⁴⁵ Hanga 1967, p. 237; Cary, Scullard 2008, p. 315.

⁴⁶ Rădulescu 1977, p. 66, 68.

întemeierea „statului centralizat geto-dac” D. Berciu explică intervențiile lui M. T. Varro Lucullus din 72-71 a. Chr., respectiv a proconsulului Macedoniei, Caius Antonius Hybrida, din 61 a. Chr., drept urmare a politicii de contracarare a expansiunii „statului” lui Burebista în zona litoralului cetăților vest-pontice, după înlăturarea influenței politice a lui Mithridates VI Eupator⁴⁷. Autorul încearcă să ne demonstreze că anexarea coloniilor grecești a fost înfăptuită ca urmare a unui plan politic bine gândit, regele get păstrând astfel o tradiție politică veche de mai multe secole prin care dinastia geți aveau rolul de protectori al acestora⁴⁸.

Ligia Ruscu, într-o lucrare consacrată relațiilor externe ale coloniilor grecești de pe litoralul românesc al Mării Negre, contestă teoria lui I. H. Crișan și D. Berciu cu privire la politica expansionistă a regelui⁴⁹, și anume, că Burebista ar fi cucerit coloniile grecești ca urmare a unui plan politic bine stabilit de înglobare a acestora în „statul” creat de el⁵⁰. Autoarea afirmă că niciun izvor epigrafic sau narativ nu relatează o ocupare a coloniilor de către un dinast get, idee sprijinită și de descoperirile arheologice care atestă în unele orașe o prezență sporadică, de scurtă durată a geților⁵¹. Este posibil ca Burebista să fi stabilit un protectorat asupra acestor colonii, fără a le introduce în regatul său, cu condiția să plătească un tribut⁵². Pe aceeași poziție se afla și M. Gramatopol într-o lucrare publicată cu aproape trei decenii în urmă, când susținea că distrugerile atestate arheologic ar fi putut fi provocate de alți dinști sau șefi de triburi getice care locuiau în hinterlandul cetăților respective, și nu neapărat de Burebista⁵³.

De asemenea, M. Babeș, într-un studiu publicat cu mulți ani în urmă, susținea că scopul lui Burebista a fost de a prăda cetățile grecești de la Pontul Euxin⁵⁴ și nu de a le îngloba într-un „stat”, așa cum au susținut o serie de istorici români⁵⁵. Autorul ne relatează că izvoarele epigrafice și narrative vorbesc despre campanii pustiitoare ale geților concretizate prin distrugeri masive în unele cetăți grecești, precum Olbia și Histria⁵⁶.

M. Gramatopol a avansat ideea că Burebista și-ar fi asumat rolul potolirii triburilor tracice din Munții Haemus, care făceau probleme

⁴⁷ Berciu 1980, p. 1033-1034.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 1040.

⁴⁹ Ruscu 2002, p. 300-301.

⁵⁰ Crișan 1977, p. 248-257; Berciu 1980, p. 1040.

⁵¹ Ruscu 2002, p. 301.

⁵² *Ibidem*, p. 301.

⁵³ Gramatopol 1982, p. 135.

⁵⁴ Babeș 1974, p. 221.

⁵⁵ Preda 1986, p. 1176.

⁵⁶ Babeș 1974, p. 221.

romanilor de ceva vreme, contribuind ulterior la îngreunarea penetrației romane la Dunărea de Jos⁵⁷. Același autor emite câteva teorii care merită a fi discutate. În campania orientală a lui Pompeius din anii 66-62 a. Chr. acesta a căutat să pacifice zona și să restaureze puterea romană pe alte principii. Până în acel moment provinciile sau regatele clientelare au fost exploatare exagerat de italice care au urmărit îmbogățirea rapidă prin impunerea unei fiscalități excesive⁵⁸. Pompeius a căutat să reglementeze raporturile dintre puterea romană și lumea elenistică prin scutirea de impozite pe mai mulți ani și iertarea de datorii a orașelor grecești ruinate⁵⁹. Politica lui Caesar a fost cu totul alta cu privire la Orientul elenistic și Grecia, suprimând comerțul acestora cu porturile grecești de la Pontul Euxin și cu populația tracică din Balcani prin acordarea statutului de *porto franco* Delosului și refacerea portului Corint, astfel încât bogățiile Orientului au luat în cele din urmă calea Italiei⁶⁰. Prin aceste măsuri Pompeius și-a atras simpatia populației orientale a imperiului, fiindu-i mult mai ușor să-și facă aliați o serie de orașe grecești și regi locali. De aceste politici pompeiene, în opinia lui M. Gramatopol, Burebista ar fi căutat să se alipească, în scopul refacerii comerțului tragic și al cetăților grecești de pe malul vestic al Pontului Euxin⁶¹. Demersul lui M. Gramatopol, bun cunoscător al lumii elenistice, pare tentant ca mod de abordare. Dar ne este greu să credem că regele get împărtășea o viziune politică atât de avansată, dată fiind și dezvoltarea „statalității” geto-dacice la acea vreme.

Nu se mai poate accepta o implicare a lui Burebista în evenimentele din 62-61 a. Chr., și nicio anexare *de facto* a coloniilor grecești în regatul său. Suntem de acord cu teoriile emise de M. Gramatopol și Ligia Ruscu cu privire la lipsa dovezilor privind anexarea coloniilor grecești în regatul burebistan, cât și cu faptul că distrugerile acestora puteau fi provocate și de alți șefi locali geți. Despre un așa-zis rol al dinastului get în aducerea la ascultare a triburilor tracice care le făceau probleme romanilor nu poate fi vorba deoarece chiar regele get, după cum se știe, susținea campanii de jaf în provinciile romane.

Într-un studiu foarte recent, K. Jordanov susține că regatul odrys aflat la sud de Haemus a avut de suferit de pe urma războiului civil, lucru de care ar fi profitat Burebista, care și-a consolidat astfel stăpânirea în teritoriile de la nord de Munții Balcani, și mai mult decât atât, ar fi avut noi revendicări

⁵⁷ Gramatopol 1982, p. 135.

⁵⁸ Gramatopol 2008, p. 10-11.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 24.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 10-11.

⁶¹ *Ibidem*, p. 24.

teritoriale asupra pământurilor aflate sub controlul regatului amintit⁶². Cu privire la pretențiile teritoriale burebistane de la sud de Haemus, deocamdată nu se poate pune în discuție într-un mod foarte serios această teorie deoarece aceasta ar trebui verificată din punct de vedere arheologic.

Prin tratativele duse cu Pompeius, Burebista a urmărit probabil mai multe scopuri: în principal presupunem că ar fi dorit să prelungească cât mai mult războiul civil pentru amânarea atacului decisiv asupra Daciei și slăbirea statului roman; în al doilea rând credem că a urmărit intrarea într-un sistem clientelar de alianțe alături de Pompeius, care era considerat favorit la câștigarea războiului civil. Când este vorba de mercenariat, ca în orice război, este posibil să fi fost vorba și de o sumă importantă de bani pe care Burebista și aristocrația sa războinică ar fi cerut-o, lucru presupus și de I. H. Crișan⁶³. Practica mercenariatului în lumea geto-dacică este susținută de A. Rustoiu și C. Timoc⁶⁴. Odată intrat în sfera de influență politică a Romei, litoralul vest-pontic, la fel ca orice teritoriu deja cucerit, deși fusese pierdut temporar la un moment dat, nu credem că a fost cedat regatului lui Burebista, pentru că nu exista o practică de acest fel în politica statului roman care se afla în plină expansiune, idee afirmată nu demult și de Ligia Ruscu⁶⁵. Aceeași autoare avansează ideea că Burebista ar fi vrut să-l convingă pe Pompeius în tratative că atacurile asupra coloniilor de pe malul occidental al Pontului Euxin care intraseră deja în sfera de influență romană, nu ar fi reprezentat un act de politică antiromană, dorind astfel să evite viitoarele represalii ale romanilor⁶⁶. Desigur că această ultimă teorie merită a fi luată în calcul deoarece credem că se apropie mai mult de adevăr, în sensul acceptării statutului inferior al regelui în raport cu puterea unui triumvir, respectiv Pompeius.

Va trebui să analizăm și o serie de izvoare-relatări antice care ne vorbesc despre războiul civil din 49-45 a. Chr. Ne vom concentra în special asupra momentului de dinaintea bătăliei decisive de la Pharsalos desfășurată la 9 august 48 a. Chr. Caesar relatează despre evenimentele care au urmat luptei de la Dyrrachium următoarele:

„Pompeius se grăbi ca și cum nicio schimbare nu mai putea avea loc, să trâmbeie pe toată fața pământului, în vorbe sau în scris, izbânda zilei aceleia” (Caesar, *De bello civili*, III, 72)⁶⁷.

⁶² Jordanov 2009, p. 280.

⁶³ Crișan 1977, p. 263.

⁶⁴ Rustoiu 2002, p. 41-46; Timoc 2007, p. 271.

⁶⁵ Ruscu 2002, p. 305.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 306-307.

⁶⁷ Crișan 1977, p. 262, nota 852.

Appianus ne dă informații prețioase care au precedat această bătălie relatându-ne un discurs al lui Pompeius ținut în fața partizanilor săi la plecarea din Italia:

„Toate neamurile răsăritului și de pe meleagurile Pontului Euxin, câte le-am putea înșira, fie greci, fie barbari, toate sunt alături de noi. Iar regii, atât prietenii poporului roman, cât și ai mei, ne pun la îndemână trupe, arme, hrană și alte lucruri trebuincioase pregătirii noastre” (Appianus, *Războiul civil*, II, 51)⁶⁸.

Două izvoare îi amintesc pe geți în preajma bătăliilor principale de la Dyrrachium și Pharsalos. Primul este o scrisoare către Atticus - *Epistulae ad Atticum* - redactată în martie 49 a. Chr. de către Cicero, care a dezvăluit o informație indirectă cu privire la existența unor tratative ale partizanilor lui Pompeius cu geții, armenii și colchii (Cicero, *Epistulae ad Atticum*, IX, 10, 3)⁶⁹. Nu știm dacă este vorba despre geții lui Burebista sau despre alte triburi sud-tracice, dar este posibil ca o serie de tratative să fi avut loc mult înaintea ridicării decretului în cinstea lui Acornion de la Dionysopolis. De la Appianus știm că alianțele generalului roman erau perfectate încă dinaintea luptei de la Dyrrachium, acesta relatând discursul pomenit mai sus, ținut de Pompeius la sfârșitul anului 49 a. Chr. după părăsirea Italiei (Appianus, *Războiul civil*, II, 51)⁷⁰. Al doilea izvor narativ este un fragment din epopeea *Farsalia* redactată de poetul Lucan, care ne relatează probabil despre o aluzie privind participarea diversilor dinastați daci și geți la războiul civil (Lucan, *Pharsalia*, II, 52-54)⁷¹. Opera, păstrată complet, a fost foarte bine documentată, poetul consultând scrierile lui Caesar, Titus Livius, Seneca Retorul și Cicero⁷².

V. Lica explică lipsa geților ca aliați ai lui Pompeius în izvoarele narative în felul următor: timpul prea scurt scurs între momentul încheierii tratatului și data bătăliei finale de la Pharsalos sau adoptarea de către rege a unei atitudini de expectativă, la fel cum au făcut și alți regi clientelari Romei precum Tigranes, regele Armeniei, și Pharnaces, regele Bosporului⁷³. Aceeași idee este împărtășită și de C. Timoc într-un studiu recent, fără a intra în detalii⁷⁴.

În ceea ce privește prima variantă avansată de regretatul cercetător gălățean V. Lica se poate considera că regele get nu a constituit un factor

⁶⁸ Izvoare 1964, p. 573.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 176-177.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 573, nota 53.

⁷¹ *Ibidem*, p. 375, nota 1.

⁷² Cizek 1994, p. 482-483.

⁷³ Lica 1999a, p. 86-88.

⁷⁴ Timoc 2007, p. 271.

important în sistemul de alianțe realizat de Pompeius, dovadă tratativele destul de târzii, între acesta și Acornion. În al doilea rând, este greu să ne pronunțăm dacă Burebista a adoptat o atitudine de expectativă în acest conflict fără a avea mai multe indicii în acest sens.

Credem că acei regi clientelari care au primit titlul de *socius et amicus populi Romani* erau deopotrivă supuși Romei, cât și lui Pompeius. I. H. Crișan a încercat să facă deosebirea între prietenii poporului roman și cei ai lui Pompeius, concluzionând că Burebista făcea parte din categoria prietenilor personali ai generalului⁷⁵. Conform lui V. Lica, Burebista ar fi devenit *socius et amicus populi Romani* la fel ca Iuba, nefiind exclus să fi fost considerat chiar un *amicus Pompei*⁷⁶. Acest detaliu credem că a stârnit dezbateri inutile deoarece Pompeius, prin discursul său, se identifica după opinia noastră cu poporul roman al cărui exponent se manifesta, aliații lui personali deținând titlul de *socius et amicus populi Romani*.

Ne punem problema dacă ar fi fost atât de necesar un ajutor din partea regelui get, în condițiile în care Pompeius dispunea de atâția aliați și trupe provinciale. Ținând cont că regele get avea antecedente nefaste împotriva Romei prin atacarea unor posesiuni sau provincii în scopul de a le jefui, putem spune că dinastul nu putea fi catalogat drept partener de încredere pentru Pompeius. Pe de altă parte, generalul roman a primit ajutor pe baza legăturilor pe care și le-a consolidat după campaniile victorioase din Orient.

După victoria de la Dyrrachium, Pompeius era considerat de opinia publică drept învingător și mare favorit în câștigarea luptei decisive. Numai geniul militar al lui Caesar a făcut ca balanța să se încline în favoarea sa. În ceea ce-l privește pe Burebista, nu ar fi exclus ca acesta să fi urmat trendul politic favorabil lui Pompeius, generat în partea orientală a Imperiului după lupta de la Dyrrachium.

Am afirmat că regele get nu este pomenit în izvoarele narrative care au relatat despre războiul civil. Am ales să verificăm cât s-a mai păstrat din operele care au tratat războiul civil, pentru a ne face o imagine cât se poate de obiectivă cu privire la sursele narrative antice. Opera lui Suetonius *Vitae duodecim Caesarum* - care se păstrează în întregime -, este bine informată și folosește documente de arhivă⁷⁷. Doar în primele două biografii consacrate lui Caius Iulius Caesar și Octavianus Augustus istoricul a citat 25 autori, printre care îi amintim pe Titus Livius, Plinius cel Bătrân, Seneca Retorul și

⁷⁵ Crișan 1977, p. 262.

⁷⁶ Lica 1999a, p. 84; Lica 1999b, p. 909.

⁷⁷ Boia 1978, p. 188; ECR 1982, p. 737.

Seneca Filosoful⁷⁸. A folosit, de asemenea, foarte multe izvoare primare⁷⁹. Plutarh, cel mai de seamă reprezentant al genului biografic în antichitate, citează în *Vieți paralele* peste 200 de autori și este bine documentat, păstrându-i-se opera⁸⁰. *De bello civili* a lui Caesar s-a păstrat complet⁸¹. Adversarul lui Pompeius nu ne pomenește nimic despre regele get. Dacă ar fi fost atât de important, oare nu ar fi fost normal să-l amintească? Este o întrebare pe care ar trebui să și-o pună orice istoric. Strabon, contemporan cu regele, nu relatează vreo informație despre tratativele cu Pompeius.

Din *Istoria romană* a lui Appianus a ajuns la noi partea cu războaiele civile (cărțile XI-XVII), opera fiind documentată pe baza numeroaselor izvoare latine păstrate în original: Fabius Pictor, Claudius Quadrigarius, Sallustius, Asinius Pollio, Titus Livius sau Seneca⁸². Din *Istoria romană* a lui Cassius Dio s-au păstrat integral cărțile XXXVI-LIV, care cuprind perioada anilor 68-10 a.Chr.⁸³. De asemenea, din *Ab urbe condita* a lui Titus Livius doar două cărți au fost pierdute, restul păstrându-se în original (35 cărți) sau în rezumate târzii⁸⁴. Velleius Paterculus a scris *Historiae Romanae ad Marcum Vinicium consulum libri II*, din care s-a păstrat partea a doua care vorbește și despre războiul civil⁸⁵. Acest autor a trăit în sec. I a. Chr., astfel încât ar fi trebuit să fie bine informat despre aceste evenimente, lucru confirmat de studierea operei, în care a citat mai mulți autori latini printre care Cato cel Bătrân, Cornelius Nepos, Atticus, Salustius și Cicero⁸⁶.

O nouă discuție asupra presupusei implicări în lupta de la Pharsalos este lansată de S. M. Indrieș pe baza unui text din secolul VII, atribuit lui Isidor din Sevilla (*Historia de regibus Gothorum, Vandalorum et Suevorum*, 3), în care autorul creștin relatează că „goții care au oferit ajutor militar lui Pompei și au venit în Thesalia pentru a lupta împotriva lui Caesar” nu au fost alții decât geții, probabil cei conduși de Burebista⁸⁷. De asemenea, admite că ar putea fi o confuzie a autorului sevilian între goți și tracii lui Sadalas, conducătorul triburilor tracice ale astilor care au participat la războiul civil⁸⁸. Cu toate acestea, acceptă textul decretului dionysopolitan, cât și relatările lui

⁷⁸ Cizek 1994, p. 600.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 600.

⁸⁰ Boia 1978, p. 164; ECR 1982, p. 592.

⁸¹ Boia 1978, p. 50; ECR 1982, p. 399.

⁸² ECR 1982, p. 69.

⁸³ Boia 1978, p. 66.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 200.

⁸⁵ ECR 1982, p. 804.

⁸⁶ Cizek 1994, p. 438.

⁸⁷ Indrieș 2010, p. 194.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 196-197.

Appianus ca fiind dovezi ale implicării directe sau indirecte ale lui Burebista în războiul civil, ignorând relatarile lui Caesar cu privire la aliații lui Pompei⁸⁹. Considerăm că lucrarea *De bello civili* este una de importanță maximă în ceea ce privește informațiile despre aliații lui Pompeius înaintea confruntării decisive de la Pharsalus. Dacă Burebista ar fi avut întradevăr un anumit rol militar sau politic în această „afacere”, cu siguranță ar fi fost menționat de Caesar în opera sa.

După ce am urmărit cu atenție situația izvoarelor narrative care vorbesc despre războiul civil și Burebista, putem să ne punem întrebări și să tragem concluzii cu privire la rolul pe care l-ar fi avut Burebista în desfășurarea acestor evenimente. Din moment ce niciun izvor literar care ne relatează despre desfășurarea acestor evenimente nu face vreo referire la prezența dinastului get, înseamnă că importanța sa nu a fost una de mare amploare, așa cum a susținut o mare parte a istoricilor de dinainte de 1989, dar nu numai. Rolul său a fost unul secundar în toată această afacere, fiind unul din regii clientelari care a încercat cu această ocazie să-și găsească protecția la unul din cei doi protagoniști.

Evenimentele ulterioare dovedesc că dinastul get nu a fost inspirat, fapt ce a atras „dușmănia” învingătorului care a inițiat pregătirea serioasă a unei campanii militare împotriva dacilor, informație ajunsă la noi prin intermediul a doi istorici antici, Suetonius, care ne precizează că Caesar „dorea să țină în frâu pe daci, care se răspândiseră în Tracia și în Pont [...]” (Suetonius, *Divinul Iulius*, XLIV, 6)⁹⁰, respectiv Appianus, care ne relatează că dictatorul „dorea mai întâi să-i atace pe geți, un neam vecin cu statul roman, neam oțelit în lupte și iubitor de război” (Appianus, *Războiul civil*, II, 110)⁹¹.

Textul decretului dionysopolitan ne sugerează doar că Acornion s-a întâlnit cu Pompeius în Macedonia, în apropiere de Heraclea Lyncestis, obținând bunăvoința romanilor pentru rege⁹². Nu se cunosc avantajele obținute de Burebista din aceste negocieri, dar presupunem că Acornion a reușit să se înțeleagă asupra unor privilegii comerciale pentru colonia sa.

Personalitatea lui Burebista a fost reactualizată în timpul regimului național-comunist a lui Ceaușescu, când o serie de regi daci precum Dromichetes, Burebista și Decebal au fost „promovați” în panteonul istoric al poporului român⁹³. Tocmai de aceea s-a organizat în anul 1980, prin grija

⁸⁹ *Ibidem*, p. 194-198.

⁹⁰ Izvoare 1964, p. 515.

⁹¹ *Ibidem*, p. 575.

⁹² Pârvan 1982, p. 51.

⁹³ Boia 2005, p. 357.

partidului comunist, aniversarea a 2050 de ani de la întemeierea „primului stat centralizat și independent condus de Burebista”, manifestare copiată după modelul iranian al aniversării, în anul 1971, de către regimul lui Reza Pahlavi, a 2500 de ani de la crearea statului iranian⁹⁴. Un alt motiv al acestei aniversări l-a constituit concurența vecinilor bulgari care au sărbătorit 1300 de ani de la întemeierea primului țarat bulgar din timpul lui Asparuch⁹⁵. Era un moment prielnic de a „demonstra” că strămoșii noștri sunt mult mai vechi decât cei ai bulgarilor⁹⁶. Încă din anii '70 ai secolului trecut, istoria veche și arheologia au fost folosite de regim în scopul legitimării sale, reușind să-l încadreze pe Burebista ca precursor al lui Ceaușescu⁹⁷. S-a creat astfel unul din „dublelele” de succes ale istoriei românilor, respectiv Burebista - Ceaușescu, alături de celelalte create deja: Traian - Carol I și Bălcescu - Gheorghiu-Dej⁹⁸.

Datorită politicii promovate de regimul comunist, prin care a fost exagerat rolul unor dinști daci, s-a dezvoltat un naționalism exacerbat care a influențat în bună măsură mentalul generațiilor care au urmat. Personalitatea lui Burebista se confunda acum cu cea a lui Ceaușescu, care și-a urmărit justificarea regimului personal. Imaginea dinastului a contribuit la dezvoltarea cultului personalității în această perioadă de tristă amintire care ne-a influențat în mod negativ viața de zi cu zi.

Considerăm că manualele școlare care tratează istoria românilor ar trebui rescrise, deoarece o serie de subiecte sunt încă tratate sub influența naționalismului comunist care a produs mult rău în subconștientul atâtor generații de elevi care n-au avut și nu au nicio vină că li s-a „servit” o serie de ineptii care n-au nimic de-a face cu realitatea istorică. Istoria dacilor trebuie să fie scrisă de profesioniști în domeniu, nu de tot felul de diletanți (nu le rezerv onoarea de a le pomeni numele) care vor să schimbe istoria omenirii și iau în derâdere activitatea științifică a câtorva generații de istorici-arheologi care și-au dedicat întreaga viață pentru studierea, înțelegerea și explicarea cât mai corect posibilă a acestei civilizații atât de originale.

⁹⁴ Sonoc, Grișcan 2008, p. 116, 137; Babeș 2008-2009, p. 9.

⁹⁵ Babeș 2008-2009, p. 9.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 9.

⁹⁷ Sonoc, Grișcan 2008, p. 116, 137.

⁹⁸ Boia 2005, p. 357.

Burebista and the Civil War in Rome (49-45 B.C.). Considerations Regarding the Political Relations with Cnaeus Pompeius

(Abstract)

There were several objectives that Burebista pursued in the negotiations carried with Pompeius. We assume that his main interest was that the civil war be prolonged for as long as possible to keep Dacia out of the immediate danger of a decisive attack. Secondly, we believe that he sought entry into a clientelistic system of alliances with Pompeius, the favourite to winning the civil war.

We can admit that there was a certain tradition materialised in the cultural and economic relations between the Hellenistic world and the Getae civilisation, but it is difficult to accept the possibility for these relations to have induced any political mentality in the Dacian dynasts. Dacian kings always sought alliance with that commander who led the most impressive army.

In our opinion, Burebista could be considered a *hostis* because he attacked Roman provinces on several occasions, fact confirmed by Strabo as well as archaeological discoveries showing that Dacian coins of Greek-Macedonian type were largely replaced with the Roman *denarius* procured through robbery in this period of great turmoil that was the middle of first century B.C. It is therefore highly unlikely for the Getic king to have had a status different than that of Orodes, as V. Lica sought to demonstrate.

After the victory of Dyrrachium public opinion considered Pompeius the favourite to winning the decisive battle. Caesar's military genius, however, was to tip the balance in his own favour. Burebista might have followed the political trend that favoured Pompeius and that started in the Eastern part of the empire after the battle of Dyrrachium.

After the close insight into the narrative sources dealing with the civil war and Burebista, we can now formulate questions and draw conclusions on the role of Burebista in the unfolding of these events. Since no such source makes any reference to the Getic dynast, his role must have been a minor one, which is not what most historians claimed before and even after 1989. He played a secondary part in this whole affair and made use of the opportunity to obtain the protection of one of the two protagonists.

The communist regime overstated the importance of the Dacians dynasts which made way to an exacerbated nationalism with a huge bearing on the coming generations. We believe that Romanian history textbooks should be rewritten because a number of topics continue to be treated under this influence. The history of Dacia must be written by professionals in the field and not by amateurs who scoff at the scientific work of several generations of historians and archaeologists who dedicated their entire lives to studying, understanding and explaining the Dacian civilisation.

Abrevieri bibliografice

- | | |
|-----------------|--|
| Babeş 1974 | - Mircea Babeş, <i>Puncte de vedere relative la o istorie a Daciei preromane</i> , în <i>SCIVA</i> , 25, 1974, 2, p. 217-245. |
| Babeş 2008-2009 | - Mircea Babeş, <i>Arheologie, societate și politică în România, înainte și după 1989</i> , în <i>SCIVA</i> , 59-60, 2008-2009, p. 5-17. |

- Bărbulescu *et alii* 2002 - Mihai Bărbulescu, Denis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, București, 2002.
- Berciu 1980 - Dumitru Berciu, *Burebista și tradiția statală*, în *RI*, 33/6, 1980, p. 1027-1043.
- Boia 1978 - Lucian Boia, *Mari istorici ai lumii*, București, 1978.
- Boia 2005 - Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, ed. a 4-a, București, 2005.
- Brătianu 1999 - Gheorghe Ion Brătianu, *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, ed. a II-a, Iași, 1999.
- Cary, Scullard 2008 - M. Cary, H. H. Scullard, *Istoria Romei până la domnia lui Constantin*, ed. a III-a, București, 2008.
- Cizek 1994 - Eugen Cizek, *Istoria literaturii latine*, vol. II, București, 1994.
- Condurachi 1953 - Emil Condurachi, *Burebista și orașele pontice*, în *SCIV*, IV, 1953, 3-4, p. 515-525.
- Crișan 1977 - Ion Horațiu Crișan, *Burebista și epoca sa*, ed. a II-a, București, 1977.
- Daicoviciu *et alii* 1960 - Constantin Daicoviciu, Mihai Constantinescu, Ștefan Pascu, *Istoria României - compendiu*, București, 1960.
- Daicoviciu 1968 - Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, București, 1968.
- Daicoviciu 1969 - Constantin Daicoviciu, *Dacica. Studii și articole privind istoria veche a pământului românesc*, Cluj-Napoca, 1969.
- Daicoviciu 1972 - Hadrian Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj-Napoca, 1972.
- ECR 1982 - *Enciclopedia Civilizației Romane* (ed. Dumitru Tudor), București, 1982.
- Glodariu 2003 - Ioan Glodariu, *Istoria și civilizația dacilor*, în Ioan-Aurel Pop, Thomas Nägler (coord.), *Istoria Transilvaniei (până la 1541)*, vol. I, Cluj-Napoca, 2003, p. 67-137.
- Gostar, Lica 1984 - Nicolae Gostar, Vasile Lica, *Societatea geto-dacică de la Burebista la Decebal*, Galați, 1984.
- Gramatopol 1982 - Mihai Gramatopol, *Artă și arheologie dacică și romană*, București, 1982.
- Gramatopol 2008 - Mihai Gramatopol, *Studia III 1979-1984*, Brașov, 2008.
- Hanga 1967 - Vladimir Hanga, *Cains Iulius Caesar*, București, 1967.
- Indrieș 2010 - Sever Miron Indrieș, *Importanța operei lui Isidor din Sevilla pentru istoria bătăliei de la Pharsalos*, în *SIB*, XXXIV, 2010, p. 189-205.
- Izvoare 1964 - *Izvoare privind istoria României. De la Hesiod la Itinerarul lui Antoninus* (ed. Vladimir Iliescu, V. C. Popescu, Gheorghe Ștefan), vol. I, București, 1964.
- Jordanov 2009 - K. Jordanov, *Histoire politique des gètes à l'époque de Burebista et des ses successeurs*, în *Studia Archaeologiae et historiae antiquae. Doctissimo viro Scientiarum Archaeologiae et Historiae Ion Niculiță, anno septuagesimo aetatis suae, dedicatur*, Chișinău, 2009, p. 277-285.
- Lica 1999a - Vasile Lica, *Scripta dacica*, Brăila, 1999.
- Lica 1999b - Vasile Lica, *Rome on the Lower Danube. A juridical Approach*, în Nicolae Gudea (ed.), *Roman Frontier Studies*, XVII, 1997, Zalău, 1999.

- Matei 1980 - Horia C. Matei, *Civilizația Romei antice*, București, 1980.
- Pârvan 1982 - Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, ed. a II-a, București, 1982.
- Petre 1971 - Aurelian Petre, *Cucerirea orașelor pontice de către Burebista*, în *Pontica*, IV, 1971, p. 97-105.
- Preda 1986 - Constantin Preda, *Geto-dacii. Istorie și civilizație*, în *RI*, 39/12, 1986, p. 1172-1183.
- Pippidi, Berciu 1965 - Dionisie M. Pippidi, Dumitru Berciu, *Geți și greci la Dunărea de Jos din cele mai vechi timpuri până la cucerirea romană*, București, 1965.
- Rădulescu 1977 - Andrei Rădulescu, *Dobrogea lui Burebista*, în *Pontica*, X, 1977, p. 65-69.
- Ruscu 2002 - Ligia Ruscu, *Relațiile externe ale orașelor grecești de pe litoralul românesc al Mării Negre*, Cluj-Napoca, 2002.
- Rustoiu 2002 - Aurel Rustoiu, *Războinici și artișani de prestigiu în Dacia preromană*, Cluj-Napoca, 2002.
- Sonoc, Grișcan 2008 - Alexandru Gheorhe Sonoc, Alexandru Grișcan, *Clășee mitologizante din istoria militară a geto-dacilor în context aniversar (1986)*, în *Bruckenthal*, III, 1, 2008, p. 115-155.
- Suceveanu 2000-2001 - Alexandru Suceveanu, *Πρωτος και μέγιστος (Βασιλεύς) των επί Θράκης βασιλέων (IGB, I, 13 r. 22-23)*, în *Pontica*, XXXIII-XXXIV, 2000-2001, p. 319-337.
- Timoc 2007 - Călin Timoc, *Caesar și primele încercări ale romanilor de a cuceri Dacia*, în Radu Ștefănescu, Ionel Bauman, Lucica Savu (ed.), *Studia in honorem Dr. Florea Costea*, Brașov, 2007, p. 271-275.
- Vulpe 1968 - Radu Vulpe, *Getul Burebista, conducător al întregului neam geto-dac*, în *Argesis*, 1, 1968, p. 33-57.
- Vulpe 1976 - Radu Vulpe, *Studia Thracologica*, București, 1976.
- Vulpe, Zahariade 1987 - Alexandru Vulpe, Mihai Zahariade, *Geto-dacii în istoria militară a lumii antice*, București, 1987.

Cuvinte-cheie: armată, izvoare narrative, monarhie, război civil, regim personal.
Keywords: army, narrative sources, monarchy, civil war, personal regime.